

2 Ontdekking en verovering

Informatieboek bladzijden 32 en 33

Spreek met je docent af welke onderdelen van dit hoofdstuk je gaat maken.

	Ga ik maken	√		Ga ik maken	√
☐ Paragraaf 2.1 opdrachten	ja / nee		☐ Paragraaf 2.6 opdrachten	ja / nee	
☐ Paragraaf 2.2 opdrachten	ja / nee		☐ Vergelijken in de tijd taak	ja / nee	
☐ Paragraaf 2.2 taak	ja / nee		☐ Test jezelf	ja / nee	
☐ Paragraaf 2.3 opdrachten	ja / nee		☐ ICT	ja / nee	
☐ Paragraaf 2.4 opdrachten	ja / nee		☐ Onderzoek	ja / nee	
☐ Paragraaf 2.4 taak	ja / nee		☐ Plustaak	ja / nee	
☐ Paragraaf 2.5 opdrachten	ja / nee		☐ Plustaak	ja / nee	

1 Gebruik de tijdbalk.

Met deze opdracht oriënteer je je op het tijdvak waar dit hoofdstuk over gaat.

a Vul het schema verder in.

Naam van tijdvak	Jaartallen	Aantal eeuwen
<i>Steden en staten</i>	<i>1000-1500</i>	<i>vijf</i>
Ontdekkers en hervormers	1500-1600	één
Regenten en vorsten	1600-1700	één

b Hoeveel jaar zit er tussen de eerste succesvolle reis naar Indië van Vasco da Gama en de eerste succesvolle reis van de Nederlanders?

1498-1597=99 jaar

2 Gebruik de kaart.

Met deze opdracht oriënteer je je op het gebied waar dit hoofdstuk over gaat.

a Schrijf drie Europese staten op van waaruit de ontdekkingsstochten vertrokken.

1. Portugal

2. Spanje

3. Nederland

b Wat valt je op aan de ligging van deze Europese staten?

Ze liggen allemaal aan de zee.

c Vul in het schema bij elke ontdekker de jaartallen en het ontdekte gebied in.

Ontdekker	Jaartallen	Gebied
Diaz	1488	<i>Kaap de Goede Hoop</i>
Columbus	1492	<i>Amerika</i>
Vasco da Gama	1497-1498	<i>Indië/India</i>
Vespucci	1500-1501	<i>Amerika</i>
Magelhães	1519-1522	<i>Rond de wereld</i>

d Welke naam gaven de Europeanen in de 16e eeuw aan Amerika en Oost-Azië?

West-Indië en Oost-Indië.

3 Gebruik je voorkennis.

a Omcirkel welke begrippen je al kent.
grootmacht / Indië / specerijen / sultan / ontdekkingsreis / indianen / autochtoon / allochtoon / koloniseren / driehoekshandel / kapitaal / kolonialisme / ministerie / plantage / trans-Atlantische slavenhandel

b Welk begrip uit vraag a is volgens jou het belangrijkste in dit hoofdstuk? Leg je antwoord uit.

Bijvoorbeeld: ontdekkingsreis, want zonder

deze reizen zou het kolonialisme niet hebben

plaatsgevonden.

c Het begrip kolonie heb je in de eerste klas gehad. Geef een omschrijving van dit begrip.

Plaats waar een groep mensen zich vestigt.

---

d Weet je nog in welk tijdvak al kolonies werden gesticht en door welk volk?

In de tijd van de Grieken en Romeinen

(3000 v.C.-500 n.C.) waren het de

Grieken die al kolonies stichtten.

---

4 Lees het verhaal *Columbus ontdekt Amerika*.

Met deze opdracht denk je na over de betekenis van de ontdekking van Amerika door Columbus.

Stel, jij bent een Portugese spion aan boord van het schip van Columbus. De koning van Portugal wil dat je verslag doet van de reis van Columbus. Schrijf drie punten op die je zeker aan de koning wilt melden over de reis en ontdekking van Columbus.

Bijvoorbeeld:

---

1. *Als je via het westen de Atlantische*

Oceaan oversteekt dan ligt daar land.

---

2. *De reis naar dat land duurt ongeveer 10*

---

weken.

---

3. *Columbus heeft het land voor de koning*

---

en koningin van Spanje in bezit genomen.

---

5 Gebruik het verhaal *Columbus ontdekt Amerika*.

a Hiernaast zie je nog eens afbeelding 3 uit je informatieboek. De tekenaar heeft deze afbeelding gemaakt op basis van het scheepsjournaal van Columbus. Zet de nummers van de volgende zinsneden uit het scheepsjournaal op de juiste plaats in de tekening.

- 1 'de kapiteins van de andere twee schepen hielden naast hem twee vaandels vast met het christelijke kruis'
- 2 'de drie Spaanse schepen, de Pinta, de Niña en de Santa Maria'

3 'een eiland met diepgroene bomen vol met vruchten en daaronder naakte mensen'

4 'Het was begroeid met diep groene vruchtenbomen'

5 'Plechtig legde Columbus een verklaring af'

b Geef de Spanjaarden op de afbeelding hiernaast een groene kleur en de indianen een rode kleur.

Columbus ontdekt Amerika

c Op de afbeelding heeft de tekenaar bepaalde dieren en vruchten afgebeeld. Bedenk waarom hij dat heeft gedaan.

De dieren en vruchten kwamen niet voor in Europa en dat maakt de ontdekking van Columbus bijzonder.

Ruimte voor aantekeningen

2.1 Veranderingen in het Middellandse Zeegebied

Informatieboek bladzijden 34 tot en met 36

A Handel tussen Oost en West

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

- a De handel in specerijen verliep via een lange weg. Vul het schema in.
- verbouw in India en Indonesië
- verscheper naar Arabische havens
- vervoer in karavanen door de woestijn naar de haven aan Middellandse Zee
- vervoer in schepen naar Europa
- b Leg uit: door welke twee oorzaken waren specerijen in Europa 'peperduur'?
- De grote afstanden, want het vervoer kostte bij lange afstanden meer.
  - De vele tussenhandelaren, want zij wilden allemaal geld verdienen aan de specerijen.
- c Vul in. Kies uit: *meer* of *minder*. Vanaf 1300 tot omstreeks 1450...

A	waren Arabieren <u>meer</u> actief in de Aziatische handel.
B	waren handelaren uit Brugge en Gent <u>minder</u> actief in de handel in specerijen.
C	waren handelaren uit Genua en Venetië <u>meer</u> actief in de handel in specerijen.
D	kwamen er <u>minder</u> producten vanuit Azië en Afrika via Lissabon naar Europa.
E	kwamen er <u>meer</u> producten vanuit Azië en Afrika via Constantinopel naar Europa.

2 Gebruik de tekst.

Deze vraag gaat over verandering en continuïteit. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 156, vaardigheid 8.

- a In de contacten tussen Arabieren en Europeanen na de kruistochten was er sprake van continuïteit. Wat bleef op de volgende gebieden hetzelfde? Vul het schema in.

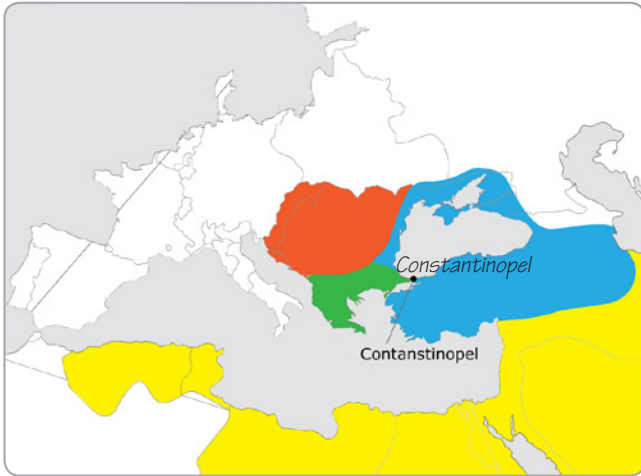
Contact	Voorbeeld continuïteit
Handel	<i>Na de kruistochten bleef er handel in specerijen en andere Aziatische producten.</i>
Oorlog	<i>Turken vochten tegen de Byzantijnen.</i>

- b De verovering van Constantinopel leidde tot twee veranderingen op het gebied van de handel. Leg dit uit.
- Genua en Venetië konden deze stad niet meer gebruiken als belangrijke doorvoerhaven. Daarom werd de handel een stuk moeilijker.
  - De Europeanen moesten nu zelf een weg naar Indië zien te vinden.
- c Leg uit dat de Turkse verovering van Constantinopel ook het einde was van een heel lange ontwikkeling. De verovering maakte een einde aan het laatste overblijfsel van het Romeinse Rijk.

B Twee grootmachten

3 Lees de tekst en gebruik de kaart op de volgende bladzijde.

- Zet een duidelijke stip op de kaart op de plaats waar de stad Constantinopel ligt en schrijf de naam erbij.
- Kleur het Ottomaanse rijk rond 1300 op de kaart geel.
- Kleur de gebieden die de Ottomanen veroverden tussen 1350 n.C. en 1453 n.C. blauw.
- Kleur de gebieden die de Ottomanen in Europa veroverden tussen 1453 n.C. en 1516 n.C. groen.
- Kleur de gebieden die de Ottomanen veroverden in Afrika en Azië tussen 1516 n.C. en 1574 n.C. bruin.
- Kleur het Spaanse rijk rond 1550 rood.

4 Gebruik de tekst en lees *Het verhaal van de slag bij Lepanto*.

- a Uit welke twee koninkrijken bestond Spanje voordat het een eenheid werd?
uit Castilië en Aragón
- b Hoe werd er van de twee koninkrijken meer een eenheid gemaakt?
Door oorlog te voeren tegen een gemeenschappelijke vijand: het sultanaat Granada.
- c Leg uit dat 1492 om twee redenen een belangrijk jaar was in de geschiedenis van Spanje.
In dat jaar veroverde Columbus Amerika en werd Granada door de Spanjaarden veroverd.
- d Zet de volgende gebeurtenissen in de juiste volgorde van vroeger naar later.
- A Spanje sluit met de paus en Venetië een verdrag.
  - B Christenen winnen de slag bij Lepanto.
  - C Hongarije door Ottomanen veroverd.
  - D Ottomanen veroveren Constantinopel.
  - E Castilië en Aragón worden samengevoegd.
  - F Ottomanen veroveren de oost- en zuidkust van de Middellandse Zee.
  - G Wenen slaat Ottomaanse aanvallen af.
  - H Sultanaat Granada geeft zich over.
- D** ▶ **E** ▶ **H** ▶ **C** ▶ **G** ▶ **F** ▶ **A** ▶ **B**
- e De twee grootmachten, het Ottomaanse rijk en Spanje, hebben lange tijd met elkaar gevochten. Wie van deze twee heeft de strijd gewonnen? Of was het een gelijk spel? Geef je mening en leg je antwoord uit.

Bijvoorbeeld: Het was een gelijk spel, want ook al werden de Ottomanen tegengehouden, ze waren niet definitief verslagen. De Spanjaarden konden ze alleen tegenhouden.

Afsluiten

5 Gebruik bron 1.

In deze opdracht haal je informatie uit bronnen en geef je je eigen mening. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijden 155 en 157, vaardigheden 3 en 15.

Bron 1 Een geschiedenisite over het einde van de middeleeuwen

Het einde van de Middeleeuwen laten we samenvallen of met de val van Constantinopel (1453) of met het begin van de Ontdekkingen (1492) of met het begin van de Hervorming (1517). Welke gebeurtenis je ook kiest, het oprukken van de Turken, de ontdekking van Amerika of de breuk in de Katholieke Kerk, de Nieuwe Tijd was een periode vol met nieuwe beloften.

- a Welk jaar gebruiken wij meestal voor het einde van de middeleeuwen? *het jaartal 1500*
- b Welke gebeurtenis geeft volgens jou het beste het einde van de middeleeuwen aan? Geef je mening met behulp van bron 1 en je kennis uit hoofdstuk 1.
Bijvoorbeeld: 1492, want de ontdekking van Columbus was het bewijs dat de wereld er anders uit zag dan dat men in de middeleeuwen dacht.

6 Zoek verder.

Zoek op internet naar informatie over sultans van het Ottomaanse rijk tussen 1250 n.C. en 1650 n.C. Kies een van deze sultans. Maak een tekst van ongeveer tweehonderd woorden met een afbeelding over de belangrijkste gebeurtenissen uit zijn regeringsperiode: hoe kwam hij aan de macht, met welke landen had hij contact (oorlog/handel), hoe kwam hij aan zijn einde? Geef tot slot je eigen mening: hoe belangrijk was deze sultan?

2.2 De Europese expansie begint

Informatieboek bladzijden 37 tot en met 40

A De zeeweg naar Indië

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

V

Deze opdracht gaat over oorzaken en gevolgen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 156, vaardigheid 9.

- a De Europeanen gingen pas in de 15e eeuw op ontdekkingsreis. Dit had verschillende oorzaken. Er waren oorzaken waardoor men het niet probeerde en oorzaken waardoor men de reis juist wel maakte. Vul het schema in.

Oorzaken waardoor men wel of niet op ontdekkingstocht ging	Wel of niet gaan?
Afrikaans goud	wel
Hendrik de Zeevaarder verzamelt kennis	wel
kennis over de grootte van de aarde	niet
hoge vraag naar specerijen	wel
verhalen over de oceaan	niet
techniek van zeevaart	niet

- b Welke van de hierboven genoemde oorzaken was volgens jou de belangrijkste om wel op ontdekkingsreis te gaan? Leg je antwoord uit.

Bijvoorbeeld: Het Afrikaanse goud, want Afrika lag vlakbij en de kans om met succes daar goud vandaan te halen leek het grootst.

- c Een gevolg van de ontdekkingsreizen was de Europese expansie. Wat wordt hiermee bedoeld?

De uitbreiding van activiteiten van Europeanen buiten Europa vanaf de 15e eeuw.

- d Verwerk de informatie over de oorzaken en gevolgen van de ontdekkingsreizen in het schema.

2 Lees de tekst en gebruik bron 2.

Bron 2 Brief van de Portugese koning Manuel I aan het Spaanse koningspaar Ferdinand en Isabella

Van Vasco da Gama hebben we gehoord dat zij India hebben bereikt en nu dit land en ook de naburige koninkrijken verkennen. Op hun reis hebben ze grote steden, grote bouwwerken en rivieren aangetroffen en grote bevolkingen, die handelen in specerijen en edelstenen. Zij hebben hiervan een hoeveelheid meegebracht, waaronder kruidnagel, kaneel, gember, nootmuskaat en peper alsook andere soorten. Bovendien hopen wij, met de hulp van God, dat de grote handel die nu de moslims rijk maakt, door onze reis ten goede zal komen aan de bevolking van ons eigen koninkrijk. Voortaan zullen alle Europeanen deze specerijen en edelstenen in ruime mate ter beschikking hebben. Dit zal, met de hulp van God, onze plannen en inspanningen ten goede komen – vooral wat betreft de oorlog tegen de moslims.

- a Bedenk waarom de koning van Portugal blij was met de ontdekking van Vasco da Gama.

Da Gama heeft Indië ontdekt en daarmee de zo gewilde specerijen en edelstenen.

- b Wat deed de koning van Portugal met de opbrengsten van de reis van Vasco da Gama?

De opbrengsten van de ontdekkingen worden gebruikt om de strijd tegen de moslims te betalen.

- c Bedenk welke redenen de Portugese koning had om deze brief naar de Spanje te sturen. Kies de juiste antwoorden.

- A Hij wilde Spanje jaloers maken.
- B Hij wilde laten zien dat Vasco da Gama wel succes had en Columbus niet.**
- C Spanje was een bondgenoot in de strijd tegen de moslims.
- D Spanje zou door de ontdekking van Vasco da Gama stoppen met de eigen ontdekkingsreizen.

B Nederlanders naar Azië

3 Lees de tekst en gebruik de kaart op de volgende bladzijde.

- a Noteer op de kaart de namen van alle werelddelen en de oceanen.
- b Bedenk de routes van de volgende vijf ontdekkingsreizen en teken ze (elk land één kleur) in de kaart. Zet de jaartallen en ontdekkers erbij.
  - A De Portugese reis in 1488 naar Kaap de Goede Hoop
  - B De Spaanse reis in 1492 naar Amerika
  - C De Portugese reis in 1498 naar Calicut
  - D De Nederlandse reis in 1596-1597 naar Nova Zembla
  - E De Nederlandse reis in 1595-1597 naar Java

4 Gebruik de tekst, lees Het verhaal van de overwintering op Nova Zembla en bekijk de afbeeldingen.

- a Na de Spaanse en Portugese ontdekkingen begonnen ook de andere Europese landen met de ontdekkingstochten. Welke overeenkomst hebben alle landen die aan ontdekkingstochten deden?

Ze liggen allemaal aan de zee.
- b Welke reden hadden de Spanjaarden om speciaal voor de Nederlanders hun ontdekkingen geheim te houden?

Nederland, dat zijn eigen bestuur en geloof wilde, was in oorlog met Spanje.

- c Op welke twee manieren probeerden de Nederlanders de route naar Indië te vinden?

1. *Ze probeerden een route via het noorden.*
2. *Jan Huygen van Linschoten verzamelde kennis en daarmee lukte het om in Indië te komen.*

- d Bedenk waarom het verhaal van de overwintering op Nova Zembla zo beroemd is geworden in Nederland.

Het was knap van de bemanning dat ze in die lage temperaturen konden overleven en terugkomen.

- e Kun je de Nederlandse ontdekkingsreizen wel echte ontdekkingen noemen? Leg je antwoord uit.

Nee en ja. De tocht naar Indië was al eerder door de Portugezen ontdekt, maar de tochten naar het noorden waren voor de Europeanen in de 16e eeuw nieuw.

Afsluiten

5 Gebruik de tekst.

Wat is jouw mening over de volgende stelling? Leg je antwoord met argumenten uit.

Stelling: *De Europese expansie was goed voor Europa.*

Bijvoorbeeld: Ik ben het met de stelling eens, want de Europeanen haalden nu zelf goederen uit de gehele wereld en verdienden daar veel geld aan. Of: Niet juist, het leidde tot oorlog en spanningen tussen Europese landen.

6 Zoek verder.

Zoek op internet naar informatie over een Engelse, Franse, Deense of Duitse ontdekkingsreiziger uit de periode 1430-1650. Maak een presentatie met een afbeelding en een tekst over de belangrijkste gebeurtenissen uit zijn leven en geef een korte beschrijving van zijn ontdekkingsreis en het ontdekte gebied. Geef tot slot je eigen mening met een uitleg over de vraag hoe belangrijk deze ontdekker was.

2.2 De Europese expansie begint

TAAK

Informatieboek bladzijden 37 tot en met 40

Maak een wereldkaart van de ontdekkingsreizen

Door de ontdekkingsreizen in de 15e en 16e eeuw werden grote delen van de wereld voor de Europeanen bekend. Het waren de Portugezen en Spanjaarden die hiermee begonnen, maar al snel werden ze gevolgd door andere Europese landen zoals Nederland.

Stel, jij bent een Nederlandse kaartenmaker in 1600 en je wilt een wereldkaart maken met daarop de belangrijkste ontdekkingsreizen. Op deze kaart geef je met lijnen de verschillende routes weer en met behulp van beschrijvingen en/of afbeeldingen geef je aan wie in welk gebied terecht is gekomen. Voor je wereldkaart gebruik je de blanco wereldkaart hiernaast. Die moet je vergroten.

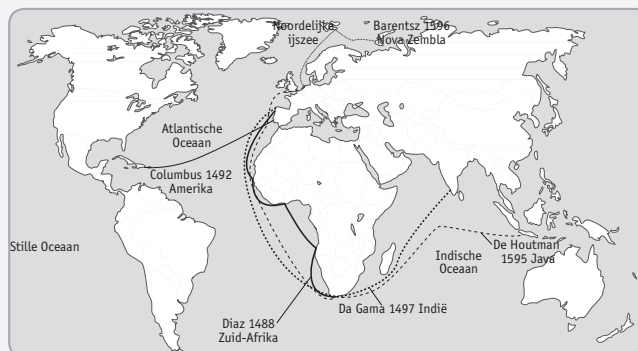
Je baseert je wereldkaart en je antwoorden op de onderzoeksvragen en de informatie uit paragraaf 2.2 en de openingspagina's aan het begin van het hoofdstuk. Je ondersteunt je kaart met afbeeldingen en zelfgemaakte tekeningen. Gebruik voor de duidelijkheid ook verschillende kleuren en eventueel een legenda.

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je alleen en in duo's uitvoeren in een à twee uur.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Beantwoord eerst de onderzoeksvragen hieronder. Gebruik daarvoor paragraaf 2.2 en de openingspagina's van het hoofdstuk van je boek. Je mag natuurlijk ook informatie uit andere bronnen halen zoals boeken of internet. Schrijf wel altijd op waar je je informatie vandaan hebt.
- Verzamel afbeeldingen en beschrijvingen.
- Selecteer de informatie die je wilt gaan gebruiken.
- Ontwerp en maak een wereldkaart van de ontdekkingsreizen.

Wat zijn de onderzoeksvragen?

- Welke ontdekkingsreizen maakten de Portugezen, Spanjaarden en Nederlanders? Schrijf alle ontdekkingsreizigers op en de jaartallen van hun reis.
- Welke gebieden ontdekten ze? Zet ze in de volgorde van tijd.
- Hoe werden de ontdekte gebieden genoemd?
- Welke zeeën voeren ze over?
- Was elke ontdekkingsreis een succes?

Wat is het resultaat?

Je maakt een wereldkaart van de ontdekkingsreizen waarin de gegevens van de onderzoeksvragen worden verwerkt.

Wijze van presenteren

- Spreek met je docent af hoe je je werk presenteert, bijvoorbeeld: ophangen in het lokaal en mondeling toelichten.
- Voeg een lijst toe van de gebruikte bronnen.
- Vermeld je naam en klas.

Nabespreking en beoordeling

Je kunt met medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook schriftelijk verwerken.

- Heb je goede ontdekkingsreizen opgenomen?
- Heb je ze op de juist plaats ingetekend?
- Is de wereldkaart overzichtelijk?
- Heb je op een goede manier informatie verzameld?
- Heb je de verzamelde informatie op een goede manier verwerkt?
- Was alles in foutloos Nederlands?
- Bij duo's Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed? En wat niet?

Ruimte voor aantekeningen

2.3 Amerika vóór Columbus

Informatieboek bladzijden 41 tot en met 44

A Jager-verzamelaars en boeren

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

- a In 1492 waren er drie verschillende samenlevingstypen op het Amerikaanse continent: jager-verzamelaars, landbouwsamenleving en landbouwstedelijke samenleving. Zet bij de onderstaande volken welk samenlevingstype ze hebben.

Volkeren	Samenlevingstype
Poolvolkeren in Canada	<i>jager-verzamelaars</i>
Nomadische volkeren op de prairies	<i>jager-verzamelaars</i>
Kust- en riviervolkeren in dorpen	<i>jager-verzamelaars en landbouwsamenleving</i>
Vorstendommen in Midden-Amerika	<i>landbouwstedelijke samenleving</i>
Steden en dorpen in het Andesgebergte	<i>landbouwstedelijke samenleving</i>
Stammen in ringdorpen in de Amazone	<i>jager-verzamelaars</i>
Nomadische volkeren van Zuid-Amerika	<i>jager-verzamelaars</i>

- b Zet de volgende gebeurtenissen in de juiste volgorde van vroeger naar later.

- A De landbouwrevolutie in Amerika
- B Ontstaan van stadstaten met centraal bestuur
- C Jager-verzamelaars trekken vanuit Azië naar Amerika
- D De komst van Columbus
- E Indianen gaan voor het eerst in dorpen leven
- F Ontstaan van irrigatielandbouw

C ► A ► E ► F ► B ► D

- c De landbouwrevolutie in Amerika was net zoals in Europa en Azië heel ingrijpend. Beschrijf de twee meest ingrijpende veranderingen.

1. *Mensen gaan aan akkerbouw doen.*

2. *Mensen gaan in dorpen wonen.*

- d Ben je het met de volgende stelling eens? Leg je antwoord uit. Stelling: *De indianen hadden voor de komst van Columbus een hoog ontwikkelingsniveau.*

Bijvoorbeeld: Eens, want er waren indianen met een landbouwstedelijke samenleving, net als in Europa en Azië.

2 Gebruik de tekst en gebruik bron 3.

In deze opdracht ga je informatie uit een bron halen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 155, vaardigheid 3.

Bron 3 Lakota-indianen 'niet langer Amerikanen'

WASHINGTON. De Lakota-indianen beschouwen zich niet langer als Amerikanen. Ze gaan eigen paspoorten en rijbewijzen uitgeven aan iedereen in hun leefgebied. Gisteren zegden de Lakota eenzijdig alle verdragen op die hun voorouders met de Amerikaanse regering sloten. Een woordvoerder noemde de verdragen 'woorden en papier zonder waarde, die menige malen werden geschonden om onze cultuur, aarde en gebruiken te stelen'.

Uit: NRC Next, februari 2008

- a Leg met behulp van de bron uit dat de Lakota-indianen zichzelf als de autochtone bewoners van Amerika beschouwen.

Bijvoorbeeld: De woordvoerder zegt 'onze cultuur, aarde en gebruiken te stelen'. Hij is dus van mening dat hun grond door de Europeanen is afgenomen.

- b Bedenk waarom de Lakota ook moeite kunnen hebben met de naam 'indianen'? Kies het beste antwoord.

A Ze leefden niet in 1492.

B De naam is foutief door Columbus aan hun voorouders gegeven.

C Indianen slaat op alle inwoners van Amerika.

D Het woord indiaan is in de taal van de Lakota niet uit te spreken.

B Stedelijke samenlevingen

3 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

- a De landbouwstedelijke culturen in Midden- en Zuid-Amerika waren hoog ontwikkeld. Welke ontwikkelde cultuur hoort bij welk voorbeeld? Kies uit: Maya's, Azteken en Inca.

Voorbeeld van ontwikkelde cultuur	Samenleving uit Midden- en Zuid-Amerika
Bedreven wiskunde en sterren	Maya
Bouwden een grote en rijke stad	Azteken
4000 kilometer verharde wegen	Inca
Ontwikkelden (hiërogliefen) schrift	Maya / Azteken
Samenleving met strikte groepen en taken	Azteken / Inca
Hielden volkstellingen	Inca
Landbouw met irrigatiesysteem	Azteken
Bouwden grote tempels	Maya / Azteken
Stichtten het grootste indianenrijk	Inca
Gratis onderwijs	Azteken
Verzorging voor zieken en bij ouderdom	Inca

b Welke stedelijke samenleving vind jij het hoogst ontwikkeld? Leg je antwoord uit met twee argumenten.

Bijvoorbeeld: De Inca's. Zij hadden een belastingsysteem dat werd gebruikt voor hulp bij ziekte en ouderdom.

Daarnaast hadden ze 4000 kilometer verharde wegen.

4 Gebruik de tekst, Het verhaal van de mensoffers en bekijk bron 4.

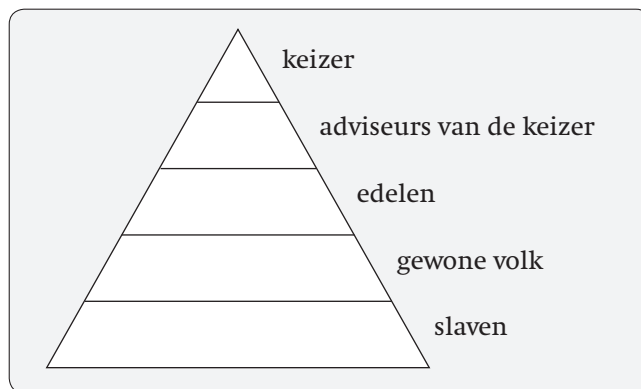
Bron 4 De vlag van Mexico

a Leg met de vlag van Mexico uit dat de Mexicanen trots zijn op de geschiedenis van hun voorouders.

In het embleem van de vlag zie je de legende afgebeeld over het ontstaan van hun hoofdstad.

b Teken in de piramide de opbouw van de Azteekse samenleving.

Afsluiten

5 Gebruik de afbeeldingen.

Deze opdracht gaat over onderzoeksvragen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 155, vaardigheid 1.

a Bedenk over afbeeldingen 16, 17 en 18 een beschrijvende vraag. Beantwoorden hoeft niet.

Bijvoorbeeld: Hoe leefden de indianen tijdens de komst van Columbus naar Amerika?

b Bedenk een verklarende vraag.

Bijvoorbeeld: Waarom waren er in Amerika verschillende samenlevingstypen ten tijde van de aankomst van Columbus?

c Bedenk een waarderende vraag.

Bijvoorbeeld: Was het fijn om in Amerika te leven ten tijde van de aankomst van Columbus.

6 Zoek verder.

Zoek op internet naar informatie over archeologische overblijfselen van de Maya's, Teotihuacán, de Azteken of de Inca's. Maak over één van de samenlevingen een presentatie met minimaal twee afbeeldingen van archeologische overblijfselen en schrijf daarover teksten met uitleg. Schrijf de tekst alsof het een tentoonstelling is.

2.4 Europeanen in Amerika

Informatieboek bladzijden 45 tot en met 47

A De ontdekkers

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

- a Columbus ontdekte Amerika. Leg uit dat zijn tocht voor hem een mislukking was, maar voor Spanje een succes.

Columbus was op zoek naar Indië, maar ontdekte iets anders. Voor Spanje betekende dit nieuwe gebied nieuwe rijkdommen.

- b Zijn ontdekkingsreis was voor Amerigo Vespucci wel succesvol. Leg dit uit.

Vespucci wilde beroemd worden en hij ontdekte dat Amerika een continent was. We kennen nu allemaal zijn naam omdat het naar hem is genoemd.

- c Ook de tocht van Magelhães lijkt succesvol. Leg uit dat dit niet voor hemzelf gold.

Magelhães overleed op de Filipijnen na een gevecht met de eilandbewoners.

- d Welke ontdekker vind jij het succesvolst? Leg je antwoord uit.

Uitleg: Bijvoorbeeld: Columbus, want hij is toch de eigenlijke 'ontdekker' van Amerika.

- e Ontdekkers konden vaak de nieuw ontdekte gebieden een naam geven. Bedenk van de onderstaande geografische namen waar de naam vandaan komt.

Geografische naam	Komt van:
Amerika	Amerigo Vespucci
Colombia	Columbus
Filipijnen	Filips II
Barentszee	Willem Barentsz
Diaz Beach Kaapstad	B. Diaz
Mauritius	Prins Maurits
Nieuw Zeeland	Zeeland

2 Gebruik de tekst en bekijk bron 5.

In deze opdracht ga je kijken wat historische situaties te maken hebben met het heden. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 157, vaardigheid 13.

- a Zet de namen Spanje en Portugal aan de juiste kant van de grens die was afgesproken bij het verdrag van Tordesillas. Geef ieder gebied ook een aparte kleur.

- b Leg uit waarom 350 miljoen mensen in Midden- en Zuid-Amerika tegenwoordig Spaans spreken. Gebruik in je antwoord de begrippen kolonies en allochtoon.

In deze gebieden werden Spaanse kolonies gesticht en de allochtone bewoners namen hun taal mee van thuis.

- c Het Braziliaans stamt af van het Portugees. Leg uit dat dit komt door het verdrag van Tordesillas.

De grens die was afgesproken in het verdrag liep voor een stuk over het huidige Brazilië. Portugal mocht dat gedeelte dus in zijn bezit nemen.

B De veroveraars

3 Lees de tekst, Het verhaal van Pizarro en Atahualpa en bekijk de afbeeldingen.

- a Kruis het beste antwoord aan. De conquistadores waren goed op de verovering van Amerika voorbereid doordat...

	ze goed getraind waren.
	ze al hadden gevochten tegen de Nederlanders.
	ze paard konden rijden.
X	ze al hadden gevochten tegen de Arabieren.

b De verovering van de immense rijken door Cortés en Pizarro kun je met elkaar vergelijken. Maak een overzicht met overeenkomsten en verschillen.

Overeenkomsten:

*Klein leger met paarden.
Belangrijkste leider wordt gevangengenomen en gaat dood.
Snelle verovering door zwaarden, paarden en ziektekiemen.*

Verschillen:

*Inca's verzwakt door burgeroorlog.
Inca's bieden veel langer verzet.*

c Door welke drie oorzaken werden de indianen zo makkelijk door de Spanjaarden verslagen?

1. Stalen uitrusting en vuurwapens

2. Gebruik van paarden

3. Europese ziektekiemen

d Juist of onjuist? Omcirkel het goede antwoord. Uit Het verhaal van Pizarro en Atahualpa blijkt dat...

A Pizarro onbetrouwbaar was. juist / onjuist

B ziektekiemen de indianen versloegen. juist / onjuist

C de Spanjaarden in het voordeel waren door paarden en vuurwapens. juist / onjuist

4 Gebruik de tekst en gebruik bron 5.

In deze opdracht ga je informatie uit een bron halen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 155, vaardigheid 3.

Bron 5 Cortés praat met Montezuma (nov. 1519)

'Ik begrijp niet dat u deze goden kunt geloven. Het kunnen geen echte godheden zijn. Laat ons een kruis en een Mariabeeld op de grote tempel plaatsen. U en uw priesters zullen spoedig zien hoe angstig deze goden zullen worden.' Woedend antwoordde de vorst: 'In onze ogen zijn het goede goden net zoals de uwe. Ze schenken ons leven en groei, water en goede oogst, gezond en vruchtbaar weer en, als wij daarom vragen, ook overwinningen.'

Uit: Benal Diaz del Castillo, De ware geschiedenis van de verovering van Nieuw-Spanje

a Welke mening heeft Cortés over de Azteekse godsdienst?

Hij vindt de godsdienst minderwaardig aan het christendom.

b Wie vind jij verdraagzaam: Montezuma of Cortés? Leg je antwoord uit.

Montezuma, want hij zegt: 'het zijn goede goden net zoals de uwe.'

Afsluiten

5 Gebruik de tekst en bron 6.

Bron 6

a Hoe kijkt de tekenaar aan tegen de komst van de Europeanen in Amerika? Leg je antwoord uit.

Negatief, want je ziet indianen een Europeaan doodslaan.

b Bedenk een reden waarom de tekenaar de indianen zo afbeeldt.

Bijvoorbeeld: Hij weet dat door de komst van de Europeanen er heel veel indianen zijn gestorven.

6 Zoek verder.

Zoek op internet naar meer informatie over een andere conquistador dan Cortés en Pizarro. Maak een presentatie met een afbeelding en een tekst over de belangrijkste gebeurtenissen tijdens zijn leven en geef een korte beschrijving van zijn veroveringstocht en het veroverde gebied. Geef tot slot je eigen mening met uitleg: hoe belangrijk was deze conquistador in vergelijking met Cortés en Pizarro?

2.4 Europeanen in Amerika

Informatieboek bladzijden 45 tot en met 47

Terugblik van een indiaan op de verovering van Amerika

Stel, het is 1535 en je bent een trotse indianenleider. Je bent in de laatste goed verborgen Inca schuilplaats Machu Picchu. De afgelopen jaren heb je samen met je vrienden en familie dapper gevochten tegen de Spaanse veroveraars. Het omliggende gebied is nu door hen in bezit genomen en veel indianen worden gedwongen om naar deze nieuwe heersers te luisteren en voor hen te werken. Daarnaast gaan er ook veel van je landgenoten plotseling dood aan onverklaarbare bulten en vlekken. Hoe zul je dit overleven?

Jij en de medebewoners van de stad zijn de laatste vrije indianen in het gebied. Aan jouw wordt gevraagd of je de geschiedenis van Midden- en Zuid-Amerika vanuit indiaans standpunt wilt opschrijven. Het is jullie laatste kans om zelf te vertellen wat er in de afgelopen 50 jaar is gebeurd. In deze taak ga je deze geschiedenis opschrijven.

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je alleen en in duo's uitvoeren in een à twee uur.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Lees de paragrafen 2.3 en 2.4.
- Bedenk dat je de geschiedenis vanuit het subjectieve standpunt van de indianen gaat beschrijven. Bedenk wat je hiermee wilt bereiken. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 000, vaardigheid 15.
- Maak notities van bruikbare informatie uit de paragrafen 2.3 en 2.4. Plaats deze in chronologische volgorde.
- Begin je geschiedenis met uitleg van wie je bent en wat je standpunt is.
- Schrijf je geschiedenis verder af. Zorg dat hij vlot leesbaar is.
- Je geschiedenis bestaat uit minimaal 500 en maximaal uit 750 woorden.

Wat is het resultaat?

Je hebt vanuit een duidelijk standpunt een vlot leesbare geschiedenis geschreven over het verloop van de Spaanse ontdekking en verovering van Amerika.

Wijze van presenteren

- Spreek met je docent af hoe je je werk presenteert.
- Enkele mogelijkheden*
- Je leest de geschiedenis voor aan de klas.
  - In groepjes lees je elkaars brieven en vertel je elkaar wat je sterk en zwak vindt.
  - Je levert je geschiedenis in bij je docent.
  - Je bedenkt zelf nog een andere manier.

Nabespreking en beoordeling

Afhankelijk van de presentatievorm kun je met medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook verwerken in een schriftelijke reflectie (overdenking).

- Is je geschiedenis vlot leesbaar?
- Is je subjectieve standpunt duidelijk uitgelegd aan het begin van je geschiedenis?
- Klopt de verdere inhoud van je brief goed bij dit standpunt?
- Is je tekst in foutloos Nederlands geschreven?
- Bij *duo's* Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed? En wat niet?

Ruimte voor aantekeningen

2.5 Slavernij in Europese kolonies

Informatieboek bladzijden 48 en 49

A Kolonisatie en kolonialisme

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

V

In deze opdracht ga je kijken naar verandering en continuïteit. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 156, vaardigheid 8.

a Leg met een zin uit wat kolonisatie betekent.

Kolonisatie is het vestigen van kolonies in ontdekte en veroverde gebieden.

b De kolonisatie van Amerika kun je indelen in drie verschillende fasen. Vul het schema in.

Fase 1: De De ontdekking van Amerika

Fase 2: De De verovering van Amerika

Fase 3: Het Het vestigen van kolonies in Amerika

c Als je een kolonie wilt stichten moet je bepaalde dingen goed regelen. Bedenk drie groepen van mensen die je nodig hebt voor het stichten van een nieuwe kolonie. Leg kort je keuze uit.

Bijvoorbeeld:

1. *Voldoende ambachtslieden voor bouw van huizen en aanleg wegen.*

2. *Bestuurders voor een bestuur.*

3. *Voldoende soldaten voor rust en orde.*

d De kolonisatie bracht voor de indianen veel veranderingen. Wat veranderde er op:

ruimtelijk gebied: Minder ruimte door de komst van de kolonisten.

bestuurlijk gebied: De Spanjaarden waren nu de baas.

religieus gebied: Ze moesten katholiek worden.

e Op religieus gebied was er niet alleen sprake van verandering, maar ook van continuïteit. Leg dit uit.

Bij de invoering van het christendom werd gebruik gemaakt van plaatselijke tradities zoals optochten en kledij.

2 Gebruik de tekst.

a Op welke twee manieren probeerden de Spanjaarden kapitalen te verdienen in Amerika?

1. *Door (zilver)mijnen aan te leggen.*

2. *Door plantages aan te leggen.*

b Kruis de juiste plantageproducten aan.

maïs koffiebonen

rietsuiker tabak

aardappelen pompoenen

katoen cacao

c De plantageproducten werden in Europa steeds meer geconsumeerd. Bedenk hiervoor een verklaring.

Bijvoorbeeld: Door de plantages kwam er meer aanbod van producten waardoor de prijs lager werd en meer mensen ze konden kopen.

B Slavernij

3 Lees de tekst en gebruik bron 7 en 8.

V

In deze opdracht ga je historische informatie kritisch beoordelen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 155, vaardigheid 4.

Bron 7 De Las Casas over de indianen:

Indianen hebben een tengere lichaamsbouw en kunnen geen overdreven zwaar werk doen. De Spanjaarden hebben zich gedragen als verscheurende wolven. Ze hebben indianen gewurgd, verscheurd, gejaagd en gevild. De Spanjaarden hebben zoveel mensenlevens vernietigd voor het goud. Mannen moesten werken in mijnen en de vrouwen moesten het werk op het land doen. Ze kregen nauwelijks te eten en werden geslagen met zwepen.

Uit: B. de Las Casas, De Verwoesting van de West-Indische eilanden

Bron 8 Afrikaanse slaven in Haïti, De Bry 1594

a Welke verklaring geeft bron 7 voor het vervangen van indianen door Afrikanen?

Indianen hebben een tengere lichaamsbouw en kunnen geen overdreven zwaar werk doen.

b Hoe waren de omstandigheden van Afrikaanse slaven in de Spaanse kolonies? Leg je antwoord uit met bron 7 en 8.

Bron 7: Zeer slecht, want 'De Spanjaarden hebben zich gedragen als verscheurende wolven. Ze hebben indianen gewurgd, verscheurd, gejaagd en gevild.'

Bron 8: De behandeling was slecht. Dat kan je zien aan de manier waarop de Spaanse soldaten met de slaven op de bron omgaan; ze moeten hard werken.

c De Las Casas was een Spaanse priester. Is het dan niet vreemd dat juist hij kritiek heeft op het gebruik van indianen als slaaf? Leg uit.

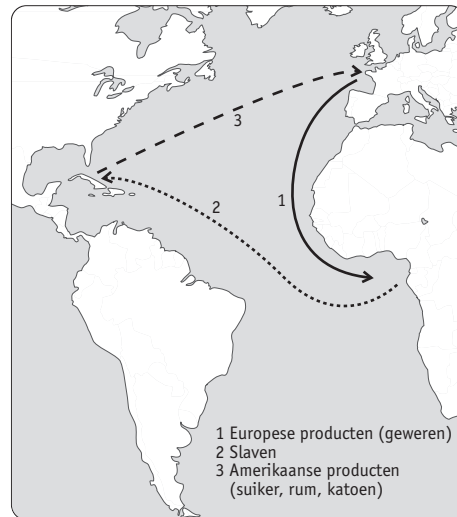
Bijvoorbeeld: Het is vreemd, want Spaanse priesters kerk werden juist ingezet bij de kolonisatie.

d Bron 8 is gemaakt door een Vlaming die voor de Spanjaarden tijdens de reformatie was gevlucht. Wat zegt dat over de betrouwbaarheid van de bron?

De bron is minder betrouwbaar, omdat de maker zelf gevlucht is voor de Spanjaarden en dus waarschijnlijk negatief over hen was.

4 Lees de tekst en gebruik de kaart.

Teken in de kaart hieronder met pijlen de trans-Atlantische driehoekshandel. Schrijf naast de pijlen de producten die vervoerd werden.

Afsluiten

5 Gebruik de tekst en bekijk de afbeeldingen.

In deze opdracht ga je conclusies trekken. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 157, vaardigheid 14.

Het kolonialisme had grote gevolgen voor de Europeanen, indianen en Afrikanen. Welke conclusies kun je trekken voor deze groepen? Leg uit.

Europeanen: *Bijvoorbeeld: Zij hebben geprofiteerd van het kolonialisme want ze verdienen aan de opbrengst van de mijnen, plantages en de slavenhandel.*

Indianen: *Bijvoorbeeld: Zij waren de grote verliezers. Velen gingen dood door ziektes en slavenarbeid.*

Afrikanen: *Bijvoorbeeld: Ook als verliezers. Zij werden bruut meegenomen uit hun eigen land en moesten werken als slaaf.*

6 Zoek verder.

Zoek op internet naar informatie over voormalige Amerikaanse kolonies van Spanje. Maak een Power-Pointpresentatie over één voormalige kolonie. Geef een korte beschrijving van de koloniale geschiedenis, de onafhankelijkheid en leg vervolgens uit hoe je nu nog kunt zien dat het land een Spaanse kolonie is geweest.

2.6 Afrika en de slavenhandel

Informatieboek bladzijden 50 en 51

A Europese slavenhandel

1 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

a Noem vier handelsproducten die de Portugezen van de zuidkust van Noordwest-Afrika haalden.

Peper, ivoor, goud en slaven

b Hoe zorgden de Europeanen ervoor dat ze voor lange tijd producten konden halen uit Noordwest-Afrika?

Ze stichtten er handelsnederzettingen en forten.

c De kolonisatie van Amerika bracht ook grote veranderingen in Afrika. Leg dit uit.

Door de ontdekking en verovering van Amerika hadden de

Europeanen in Amerika slaven nodig om het werk te doen.

Deze slaven haalden ze uit Afrika.

d Noem drie negatieve gevolgen van de slavenhandel voor Afrika.

1. Afrika raakte ontvolkt.

2. Er kwam onrust en onzekerheid door de slavenoorlogen.

3. De landbouw en nijverheid hadden er onder te lijden.

e Stelling: *Afrikaanse vorsten hadden op korte termijn voordeel, maar op lange termijn nadeel van de slavenhandel.* Leg met argumenten uit of je het eens bent met de stelling.

Ik ben het eens / oneens, want...

ze kregen waardevolle spullen voor de slaven die ze

verkochten. Later bleek dat de negatieve gevolgen groot

waren.

f Lees de volgende beweringen en kies vervolgens het beste antwoord.

I Werken als slaaf was nieuw voor de Afrikanen na de komst van de Europeanen.

II Slavenhandel kwam op bijna de gehele wereld voor in de 15e en 16e eeuw.

Alleen bewering I is juist.

Alleen bewering II is juist.

Beide beweringen zijn juist.

Beide beweringen zijn onjuist.

2 Gebruik de tekst, de afbeeldingen en bron 9.

In deze opdracht ga je informatie en soorten gevolgen uit een bron halen. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijden 155 en 156, vaardigheden 3 en 9.

Bron 9 Afrikaanse geschiedschrijver Fenning:

'De Europeanen kochten onze beste mensen. De ouden, kreupelen en onbekwamen liet men hier. De mensen die Afrika hadden kunnen opbouwen verdwenen als slaaf. De mensen die achterbleven, leefden in onzekerheid. Wat voor nut had het om iets op te bouwen? Ieder moment kon er weer een overval worden gepleegd en dan was alles weer weg. Dus leefde men bij de dag. Makkelijk verdiend geld was het beste, geen inspanning op de lange duur, dat was de mentaliteit, en die is nooit helemaal verdwenen.'

Uit: L.Kapteijns e.a., Een kennismaking met de Afrikaanse geschiedenis

a Welke Afrikanen werden er volgens de bron als slaaf meegenomen?

Alleen de beste en gezonde mensen

b Welke mentaliteit ontstond er bij de achtergebleven Afrikanen als gevolg van de slavenhandel volgens Fenning.

Bij de Afrikanen ging men leven bij de dag en bouwde men

niets op.

c Noem een gevolg voor de Afrikanen op korte termijn en een gevolg op lange termijn.

Korte termijn: *De mensen zetten niet veel op poten.*

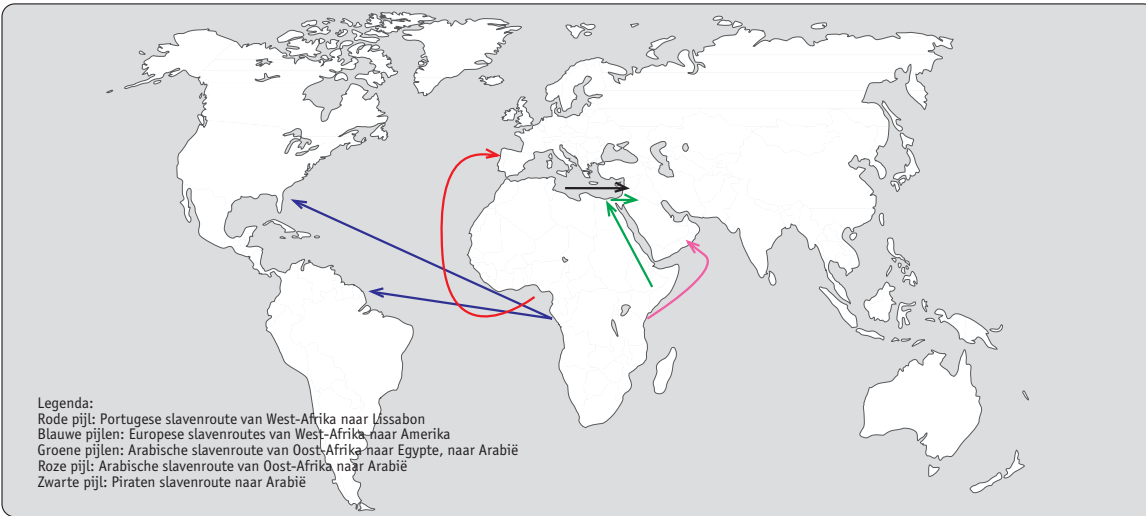
Het had toch geen nut iets op te bouwen.

Lange termijn: *Deze mentaliteit is nooit helemaal*

verdwenen.

B Arabische slavenhandel

3 Lees de tekst en bekijk de afbeeldingen.

a Op welke drie manieren kwamen de Arabieren aan Afrikaanse slaven?

1. *Krijgsgevangenen maken in een oorlog.*

2. *Handelen met plaatselijke vorsten.*

3. *Zelf slaven halen in het binnenland.*

b Hoe kwamen de Arabieren aan Europese slaven?

Deze werden door zeerovers buitgemaakt op de Middellandse Zee.

c Leg uit dat Europeanen betere kansen hadden op vrijheid als ze door Arabieren tot slaaf werden gemaakt.

Christelijke Europeanen hadden volgens de regels het recht om zich (te laten) vrijkopen.

4 Gebruik de tekst en de kaart hierboven.

V

In deze opdracht ga je conclusies trekken. Zie voor meer uitleg het informatieboek, bladzijde 157, vaardigheid 14.

a Teken op de kaart de verschillende slavenroutes in die in deze paragraaf voorkomen. Gebruik voor elke route een andere kleur.

b Maak een legenda bij de kaart.

c Welke conclusie kun je trekken na het maken van de kaart?

Bijvoorbeeld: Afrika was het middelpunt van de slavenhandel.

Afsluiten

5 Gebruik de tekst en bekijk de afbeeldingen.

Europese slavenhandelaren en slavenhouders hebben de slavernij vanaf de 16e tot en met de 18e eeuw op allerlei manieren goedgepraat. Tegenstanders protesteerden tegelijkertijd tegen de slavernij. Geef voor beide partijen argumenten.

Voorstander van slavernij: *Bijvoorbeeld: slaven zijn onmisbaar voor het werk op de plantages en ze leveren Europa veel geld op omdat ze goedkoop zijn.*

Tegenstander van de slavernij: *Bijvoorbeeld: Alle mensen zijn gelijkwaardig en moeten met elkaar in vrijheid leven.*

6 Zoek verder.

Zoek op internet naar informatie over zeerovers en piraten uit de 17e en 18e eeuw. Kies één door jou gevonden zeerover of piraat uit. Maak een posterpresentatie met een afbeelding en een tekst over de belangrijkste gebeurtenissen tijdens zijn leven. Geef tot slot je eigen mening met een uitleg over de vraag waarom deze zeerover of piraat beroemd of berucht is geworden.

2.6 Afrika en de slavenhandel

TAAK

Informatieboek bladzijden 50 en 51

Schrijf een toespraak over de slavernij

Slavernij was tot de 19e eeuw de gewoonste zaak van de wereld. Het kwam voor in Afrika, Azië en Amerika. Alhoewel in West-Europa slavernij nauwelijks meer voorkwam, deden ook handelaren uit deze landen mee in de slavenhandel.

Stel, jij bent adviseur van de Spaanse koning in de 17e eeuw en je moet hem advies geven over een wet tegen de slavernij. Je verzamelt informatie over de slavernij en schrijft een toespraak voor de koning, waarin je aangeeft of je voor of tegen de wet bent. Je baseert je toespraak op de informatie uit de paragrafen 2.5 en 2.6 en je antwoorden op de onderzoeksvragen hieronder. Je mag je toespraak ondersteunen met voorbeelden en afbeeldingen.

Het is de bedoeling dat je in je toespraak overtuigend overkomt en dat je publiek (je klasgenoten) gaat beoordelen of daarin bent geslaagd. Tot slot krijg je een beoordeling met een uitleg.

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je alleen en in duo's uitvoeren in een één à twee uur.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Beantwoord eerst de onderzoeksvragen. Gebruik daarvoor paragrafen 2.5 en 2.6 van je boek. Je mag natuurlijk ook informatie uit andere bronnen halen zoals boeken of internet. Noteer wel telkens je informatiebron.
- Verzamel afbeeldingen en beschrijvingen.
- Selecteer de informatie die je wilt gaan gebruiken.
- Verzin en schrijf je toespraak voor de koning. Bedenk dat je de koning moet overtuigen van je standpunt over de slavernijwet.

Wat zijn de onderzoeksvragen?

- Welke landen en volken deden aan slavernij?
- Waarom was slavenarbeid belangrijk voor die landen of volken?
- Uit welke gebieden kwamen de gebruikte slaven, welk werk deden zij en hoe werden ze behandeld?
- Was iedereen in de 16e eeuw voor slavernij?
- Hoe werd er geld verdiend aan de slavernij?
- Wat waren de gevolgen voor de gebieden waar de slaven vandaan kwamen?

Wat is het resultaat?

Je hebt de tekst van een toespraak, waarin je de gegevens over de onderzoeksvragen hebt verwerkt.

Wijze van presenteren

- Gebruik voor het uitwerken van je toespraak bij voorkeur een computer. Print je toespraak uit.
- Voeg er een lijst van gebruikte bronnen aan toe.
- Vermeld je naam en klas bovenaan.
- Spreek met je docent af of je jouw toespraak voor de klas mag houden.

Nabespreking en beoordeling

Je kunt met medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook verwerken in een schriftelijke reflectie (overdenking).

- Heb je goede onderwerpen besproken?
- Heb je ze in een logische volgorde behandeld?
- Heb je op een goede manier informatie verzameld?
- Heb je de verzamelde informatie op een goede manier verwerkt?
- Heb je een overtuigende toespraak geschreven?
- Heb je de toespraak overtuigend gehouden?
- Is je tekst in foutloos Nederlands geschreven?
- Bij duo's Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed? En wat niet?

Ruimte voor aantekeningen

TAAK

Zeilschepen

Maak een presentatie over één (beroemd) zeilschip

Hoe ga je te werk?

- Deze taak kun je alleen en in duo's uitvoeren in een à twee uur.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Samenwerken* in het informatieboek op bladzijde 153.
- Beantwoord eerst de onderzoeksvragen. Gebruik daarvoor de informatie uit dit hoofdstuk van je informatieboek. Je moet ook informatie uit andere bronnen halen zoals boeken of internet. Noteer wel telkens je informatiebron.
- Verzamel afbeeldingen, kaarten, voorwerpen en beschrijvingen.
- Selecteer de informatie die je wilt gaan gebruiken.
- Maak je presentatie over één (beroemd) zeilschip uit de periode 3000 v.C. tot 1700 n.C.

Wat zijn de onderzoeksvragen?

- Welke periode ga ik kiezen voor mijn onderzoek?
- Welke soort(en) zeilschepen waren er in die tijd en hoe zagen ze eruit?
- Welk (beroemd) zeilschip kies ik?
- Waarom is dit zeilschip beroemd?
- Welke kenmerken heeft dit zeilschip en hoe functioneerde het?
- Wie zeilden er mee op dit schip en welke taken hadden zij?
- Wat is de geschiedenis van het zeilschip?

Wat is het resultaat?

- Je hebt een presentatie gemaakt van het door jou gekozen zeilschip, waarin je de gegevens over de onderzoeksvragen hebt verwerkt.
- Maak je presentatie zo duidelijk mogelijk, zodat je tekst, afbeeldingen en de beschrijvingen er goed uitkomen.

Wijze van presenteren

- Gebruik voor het maken van je presentatie bij voorkeur een computer. Print je toespraak uit of sla hem op een logische plaats op.
- Voeg er een lijst van je gebruikte bronnen aan toe.
- Vermeld je naam en klas aan het begin van je presentatie.
- Spreek met je docent af of je jouw presentatie voor de klas mag houden.

Nabespreking en beoordeling

Je kunt met medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook verwerken in een schriftelijke reflectie (overdenking).

- Heb je goede onderwerpen besproken?
- Heb je ze in een logische volgorde behandeld?
- Heb je op een goede manier informatie verzameld?
- Heb je de verzamelde informatie op een goede manier verwerkt?
- Heb je een overtuigende presentatie gemaakt?
- Heb je de presentatie overtuigend en overzichtelijk gehouden?
- Is je tekst in foutloos Nederlands geschreven?
- Bij duo's Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed? En wat niet?

Ruimte voor aantekeningen

2.1 Veranderingen in het Middellandse Zeegebied

1 Vul in.

Het waren de Arabieren die samen met de Italiaanse stadstaten Venetië en Genua handelden in specerijen op de Middellandse Zee

In 1453 kwam aan deze handel bijna geheel een eind toen de Ottomanen Constantinopel veroverden. Na deze verovering trokken de Ottomanen verder Europa binnen en kregen ze het Oostelijke Middellandse Zeegebied in handen.

De Ottomanen kwamen in conflict met Spanje. Dit land was in de 16e eeuw een grootmacht in Europa geworden. Bij de stad Wenen in 1526 en de zeeslag bij Lepanto in 1571 werd de Ottomaanse opmars tot stilstand gebracht.

2 Juist of onjuist? Omcirkel het antwoord.

- a Veel geografische en technische kennis in Europa in de 15e eeuw kwam van de Arabieren. juist / onjuist
- b De verovering van Constanti-nopel was een belangrijk keerpunt in de geschiedenis. juist / onjuist
- c Door de overmacht van de Europese legers werden de Ottomanen tot staan gebracht. juist / onjuist

2.2 De Europese expansie begint

3 Vul in.

Als eerste gingen de Portugezen op zoek naar de specerijen en het Afrikaanse goud

Via de kust van Afrika kwamen ze steeds zuidelijker en in 1498 ontdekte Vasco da Gama de weg naar Indië. Dit was het begin van de Europese expansie, waarbij Europeanen hun activiteiten op de wereld uitbreidden door in ontdekte gebieden

handelsnederzettingen te vestigen.

De Spanjaarden waren de eerste concurrenten van de Portugezen. Het was de Italiaan Columbus die namens dit land Amerika in 1492 ontdekte. Aan het einde van de 16e eeuw gingen ook de Nederlanders op zoek naar Indië. De eerste tochten via het noorden mislukten, maar in 1596 lukte het De Houtman om Java te bereiken.

4 Noteer de letters A tot en met E in de juiste historische volgorde.

De belangrijkste ontdekkers waren achtereenvolgens:

A	De Houtman komt aan in Java.
B	Bartolomeus Diaz ontdekt de zuidelijkste punt van Afrika.
C	Columbus ontdekt Amerika.
D	Vasco da Gama ontdekt Calicoet.
E	Willem Barentsz ontdekt Spitsbergen

Antwoord: b, c, d, e, a.

2.3 Amerika vóór Columbus

5 Vul in.

De autochtone bewoners van Amerika leefden van de jacht en het verzamelen van voedsel. Rond 8.000 v.C. vond de landbouwrevolutie plaats. Hierdoor ontstonden er vanuit Midden-Amerika over het hele continent landbouwsamenlevingen waar mensen leefden in dorpen.

Rond 1000 v.C. maakten verschillende volken de overstap naar landbouwstedelijke samenlevingen met hoogstaande culturen. Voorbeelden hiervan zijn de Maya's en de stad Teotihuacán. Zij werden opgevolgd door de machtige Azteken die rond 1500 een machtige en hoogstaande cultuur hadden opgebouwd. Het grootste rijk lag echter in Zuid-Amerika: het rijk van de Inca's

6 Juist of onjuist? Omcirkel het antwoord.

- a Rond 1500 kwamen er in Amerika veel verschillende samenlevingstypen voor. *juist /onjuist*
- b De belangrijkste landbouwproducten in Amerika waren maïs, aardappelen en graan. *juist /onjuist*
- c De grootgebieder en de Sapa Inca hadden bijna alle macht in hun rijken. *juist /onjuist*

2.4 Europeanen in Amerika

7 Vul in.

Columbus stichtte in Amerika de eerste *kolonie* met daarmee de eerste *allochtone* bewoners. Om de ontdekkingen onder elkaar te verdelen sloten Spanje en Portugal het *verdrag van Tordesillas*, waarbij *Amerika* voor Spanje was en *Afrika* en *Azië* voor Portugal.

Na de ontdekkingen begon de verovering van Amerika door de *conquistadores* *Cortés* veroverde in 1519 het Azteekse rijk en *Francisco Pizarro* in 1532 het Incarijk. De indianen werden militair verslagen door de *stalen wapens* en *paarden* van de Europeanen. De meeste slachtoffers werden echter gemaakt door *ziekte-kiemen*.

8 Juist of onjuist? Omcirkel het antwoord.

- a Het verdrag van Tordesillas bewijst dat de Europese expansie gepland was door de Europeanen. *juist /onjuist*
- b De harde optredens van Cortés en Pizarro waren een bedoeld gevolg van de Europese expansie in Amerika. *juist /onjuist*
- c De uitbraak van Europese ziektes was een bedoeld gevolg van de Europese expansie in Amerika. *juist /onjuist*

2.5 Slavernij in Europese koloniën

9 Vul in.

Na de ontdekking en verovering kwam de *kolonisatie* van Amerika. Europeanen vestigden zich in Amerika en er kwam een *Europees* bestuur. De *katholieke kerk* bekeerde de indianen tot het *christendom*. De nieuw gestichte koloniën moesten wel *winst/geld* opleveren voor Europa, wat we het *kolonialisme* noemen. Er werd begonnen met de aanleg van *plantages*. Eerst werden voor het werk *indianen* gebruikt, maar *Afrikaanse* slaven namen dit over. Door *slavenhandelaren* werden zij over de Atlantische Oceaan naar Amerika gebracht, dit noemen we de *transatlantische slavenhandel*.

10 Juist of onjuist? Omcirkel het antwoord.

- a De meeste kolonisten werden rijk in Amerika. *juist /onjuist*
- b De Las Casas zorgde voor een einde aan de slavernij in Amerika. *juist /onjuist*
- c Het kolonialisme was goed voor de Europeanen, maar slecht voor de Afrikanen en indianen. *juist /onjuist*

2.6 Afrika en de slavenhandel

11 Omcirkel het beste antwoord.

- Lees de onderstaande beweringen. Kies daarna het juiste antwoord.
- I Slavernij kwam in de 16e eeuw op de gehele wereld voor.
- II Slavenhandel was in de 16e eeuw in Europa, Azië, Afrika en Amerika heel normaal.
- A Alleen bewering I is juist.
- B Alleen bewering II is juist.
- C Beweringen I en II zijn juist.
- D Beide beweringen zijn onjuist.

Voor de computeropdrachten van dit hoofdstuk ga je naar www.leerling.noordhoff.nl of naar de elektronische leeromgeving van je school. Spreek met je docent af welke ICT-onderdelen je gaat doen en noteer dat hieronder in kolom 2. Geef per onderdeel aan wat het resultaat is in kolommen 3 en 4.

ICT-onderdelen	Ga ik doen	Resultaat (omcirkel het gekozen woord)	
O Minicursus Europese expansie naar het oosten	<i>ja / nee</i>	Ik vind dat ik de leerstof van deze minicursus <i>slecht / matig / voldoende / goed</i> beheers.	Omschrijf de kern van deze minicursus. _____ _____ _____
O Minicursus Europese expansie naar het westen	<i>ja / nee</i>	Ik vind dat ik de leerstof van deze minicursus <i>slecht / matig / voldoende / goed</i> beheers.	Omschrijf de kern van deze minicursus. _____ _____ _____
O Webquest	<i>ja / nee</i>	Mijn product is _____ Daarover ben ik <i>niet / redelijk / erg</i> tevreden.	Geef een korte uitleg over je aanpak en je product. _____ _____ _____
O Oefentoets paragraaf 2.1	<i>ja / nee</i>	De eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 2.2	<i>ja / nee</i>	De eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 2.3	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 2.4	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 2.5	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____
O Oefentoets paragraaf 2.6	<i>ja / nee</i>	Bij de eerste keer had ik als score van de toets:	Geef een korte uitleg. _____ _____

TAAK

Onderzoek in eigen omgeving

In dit hoofdstuk heb je gelezen over diverse ontdekkingsreizen van Nederlanders. Maar er is nog veel meer uit die tijd te vinden, ook in jouw omgeving.

- Onderzoek de vraag: Wat is er in mijn eigen omgeving te vinden uit de tijd van de ontdekkingen en veroveringen?
- Maak afspraken met je docent over:
  - de tijd die je eraan besteedt
  - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: werkstuk of mondelinge presentatie (spreekbeurt)
  - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Zoek naar informatie over je onderzoeksvraag thuis, op school, op internet, in musea of buiten.
- Kies twee tot vier bronnen en zorg waar mogelijk voor een afbeelding van elk.
- Schrijf een tekst over elk van de gekozen bronnen.
- Verwerk je bronnen met afbeeldingen en teksten in de afgesproken presentatievorm.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Onderzoek doen* in het informatieboek op bladzijde 153.

Informatie over een historisch persoon

Op de afbeeldingen van dit hoofdstuk zie je diverse personen uit de tijd van de ontdekkingen en veroveringen, zoals Columbus, Cortés en Jan Huygen van Linschoten. Al deze personen hebben echt bestaan. Over deze historische personen is nog heel wat nadere informatie te vinden.

- Kies een persoon uit het hoofdstuk.
- Maak afspraken met je docent over:
  - de gekozen persoon
  - de tijd die je eraan besteedt
  - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: een echte of digitale informatiemap
  - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Zoek naar informatie over je persoon in boeken en op internet.
- Verzamel nieuwe informatie en noteer duidelijk in welk boek of op welke site je deze hebt gevonden.
- Verwerk je verzameling in de afgesproken presentatievorm.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Informatie verzamelen* in het informatieboek op bladzijde 153.

Meer kennis over de ontdekkingen en veroveringen

Dit hoofdstuk gaat over de ontdekkingen en de veroveringen hiervan. Archeologen en historici hebben sporen en bronnen onderzocht om hun kennis over deze tijd te vergroten. Dankzij internet kun jij dat ook.

- Ga met behulp van een zoekmachine op internet op zoek naar nieuwe informatie over de ontdekkingen en veroveringen. Kies een onderdeel uit waarvan jij meer wilt weten.
- Maak afspraken met je docent over:
  - de tijd die je eraan besteedt
  - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: schriftelijk verslag of mondeling presentatie (spreekbeurt)
  - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Maak aantekeningen over dingen die je nog niet wist over de ontdekkingen en veroveringen.
- Verwerk je aantekeningen in de afgesproken presentatievorm.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Mondelinge presentatie* of *Verslag maken* in het informatieboek op bladzijde 154.

Informatie op school

Jouw school heeft een bibliotheek (mediatheek, open leercentrum) waarin ook informatie te vinden is over de ontdekkingen en veroveringen.

- Ga op zoek naar boeken en andere media over de ontdekkingen en veroveringen en maak hiervan een lijst.
- Maak afspraken met je docent over:
  - de tijd die je eraan besteedt
  - de vorm waarin je het resultaat van je werk presenteert, bijvoorbeeld: schriftelijk verslag of mondeling presentatie (spreekbeurt)
  - de eisen waaraan het resultaat moet voldoen
- Raadpleeg de catalogus met trefwoorden, zoals: Amerika, ontdekkingsreizen, Azteken, Inca's, conquistadores.
- Maak desgewenst gebruik van het stappenplan van *Mondelinge presentatie* of *Verslag maken* in het informatieboek op bladzijde 154.

Maak een veroveringsspel over de Europese expansie

In dit hoofdstuk heb je gelezen dat de Europese expansie in verschillende fasen verliep. Eerst werden er gebieden ontdekt, daarna veroverd om er vervolgens kolonies te stichten.

De verschillende Europese landen streden om de beste gebieden in hun bezit te krijgen en te houden. Hoe waardevoller de grondstoffen en mogelijkheden om plantages te stichten, hoe gewilder een gebied voor de Europeanen was. Vanaf de 16e tot de 19e eeuw waren Europese landen met elkaar in conflict om de beste en grootste kolonies te bezitten. Om deze strijd van de Europeanen te ervaren ga je zelf een koloniaal handelsspel ontwerpen waarin je vanuit Europa de wereld gaat veroveren.

Hoe ga je te werk

- Deze taak kun je alleen en in duo's uitvoeren in een à twee uur.
- Je onderzoekt de hoofdvraag: Hoe werd de wereld ontdekt, veroverd en gekoloniseerd door de Europeanen?
- Hierbij horen de volgende twee deelvragen:
  - a Welke gebieden werden door wie ontdekt?
  - b In welke gebieden waren waardevolle grondstoffen te halen?
- Je werkt de opdracht als volgt uit.
  - 1 Gebruik de landkaart op de volgende bladzijden van de wereld in de 16e eeuw als speelbord.
  - 2 Zoek van elke aangegeven gebied op de kaart op welke producten de Europeanen daar vandaan haalden. Doe dit met behulp van internet, handboeken en de kennis uit dit hoofdstuk. Beantwoord de deel- en hoofdvraag.
  - 3 Bedenk nu wat voor een soort spel je gaat maken. Het mag van alles zijn, maar je kunt denken aan Ganzenbord, Monopoly, Kolonisten van Catan, Risk, Axis and Allies, enzovoort.
  - 4 Bedenk en ontwerp ook attributen die je bij je spel nodig hebt.
  - 5 Bedenk en schrijf de spelregels op.
  - 6 Speel het spel en pas het eventueel aan.
- Op een apart blad schrijf je achtereenvolgens:
  - een antwoord met uitleg op deelvraag a
  - een antwoord met uitleg op deelvraag b
  - een antwoord met uitleg op de hoofdvraag

Wat is het resultaat?

- Je hebt een handelsspel ontworpen en gemaakt.
- Je hebt antwoord gegeven op deelvragen a en b.
- Je hebt antwoord gegeven op de hoofdvraag

Wijze van presenteren

Spreek met je docent af hoe je je werk presenteert.

Enkele mogelijkheden

- Je levert het resultaat van je werk in.
- Je laat medeleerlingen het spel spelen.
- Je bespreekt het resultaat van je werk met medeleerlingen.
- Je bedenkt zelf iets anders.

Nabespreking en beoordeling

Afhankelijk van de presentatievorm kun je met medeleerlingen en met je docent de volgende vragen bespreken. Je kunt de vragen ook verwerken in een schriftelijke reflectie.

- Heb je het spel goed uitgewerkt?
- Heb je een mooi en overzichtelijk spel ontworpen?
- Heb je deelvraag a goed beantwoord?
- Heb je deelvraag b goed beantwoord?
- Heb je in je antwoord op de hoofdvraag een logisch en goed beargumenteerd standpunt ingenomen?
- Bij duo's Is het samenwerken goed gegaan? Wat ging wel goed? En wat niet?

TAAK

TAAK

